

บทที่ 4

รูปแบบและพัฒนาการของหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสาน

บ้านหนองเหียง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี

จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับเครื่องจักสานบ้านหนองเหียง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี สามารถแบ่งกลุ่มเครื่องจักสานที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของประชากรบ้านหนองเหียงได้ดังนี้

1. เครื่องใช้ในการเกษตร
2. เครื่องใช้ในครัวเรือน
3. เครื่องมือจับสัตว์น้ำ
4. เครื่องใช้ในพิธีกรรม

1. เครื่องใช้ในการเกษตร จากการสำรวจ พบว่า อาชีพหลักของชาวบ้านหนองเหียง คือ อาชีพทำนา ทำไร่ นอกนั้นเป็นอาชีพอื่น ผู้วิจัยสังเกตตามบ้านเรือนของชาวบ้านจะมีอุปกรณ์สำหรับใช้ในการเกษตรเกือบทุกหลังคาเรือน ได้แก่

1.1 กระจุง เป็นเครื่องจักสานที่ใช้สำหรับเก็บข้าวและเมล็ดพันธุ์พืช ลักษณะเป็นเครื่องจักสานทรงกลม ปากกว้าง ด้านก้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมมีขาเป็นไม้ไผ่แข็งทั้ง 4 ขา มีหลายขนาดทั้งเล็กและใหญ่ ใช้ไม้ไผ่สานตาถี่ ปากกระจุงและขอบปากสานเก็บด้วยหวายเป็นสิริธรรมชาติ ทาเคลือบด้วยชันหรือเชลแลค จากการสำรวจพบว่าเป็นกระจุงเก่าไม่ค่อยได้ใช้งาน บางบ้านมีสภาพเก่า บางบ้านยังพอใช้งานได้

ภาพที่ 4.1 แสดงลักษณะของกระจุง

1.2 กระจาด เป็นเครื่องจักสานด้วยไม้ไผ่ ลักษณะที่พบเป็นการสานแบบตาห่าง ใช้สำหรับใส่พืชผักผลไม้ รูปทรงกลมปากกว้าง ก้นทรงสี่เหลี่ยมและหกเหลี่ยม มีขนาดทั้งเล็กและใหญ่ ลักษณะของสีเป็นสีไม้ไผ่ตามธรรมชาติ ทาห้ด้วยเชลแลคหรือแลคเกอร์ จากการสำรวจพบว่า มีทั้งกระจาดเก่าและกระจาดใหม่

ภาพที่ 4.2 แสดงลักษณะของกระจาด

1.3 ตะกร้า เป็นภาชนะสานโปร่งลายฉลุ สานด้วยไม้ไผ่ผ่าซีกเหลาเป็นดอกเส้นกลมๆ เส้นยาวๆ สานรอบๆ โครงตะกร้า มี 2 หู สานด้วยหวายเส้น ลักษณะปากกลม ตัวและก้นเป็นรูปหกเหลี่ยม ถ้าเป็นตะกร้าใบใหญ่ จะใช้ในการหาบสิ่งของ ส่วนตะกร้าใบเล็ก ใช้หิ้วสำหรับใส่สิ่งของเวลาไปจ่ายตลาด หรือเก็บข้าวของที่บ้าน ลักษณะของสีเป็นสีไม้ไผ่ตามธรรมชาติ ทาห้ด้วยเชลแลคหรือแลคเกอร์ จากการสำรวจพบว่า มีทั้งตะกร้าเก่าและตะกร้าใหม่

ภาพที่ 4.3 แสดงลักษณะของตะกร้า

1.4 ปุ้งกี เป็นเครื่องจักสานที่เน้นความแข็งแรงและประโยชน์ใช้สอยมากกว่าความสวยงาม สานด้วยผิวไม้ไผ่ ใช้สำหรับโกยเมล็ดพืชหรืออื่นๆ ตามต้องการ สีเป็นสีไม้ไผ่ธรรมชาติ ไม่มีลวดลายมากนัก ขนาดพอเหมาะเพื่อสามารถยกคนเดียวได้ จากการสำรวจพบน้อยมาก ที่พบส่วนใหญ่จะเป็นปุ้งกีพลาสติก

ภาพที่ 4.4 แสดงลักษณะของปุ้งกี

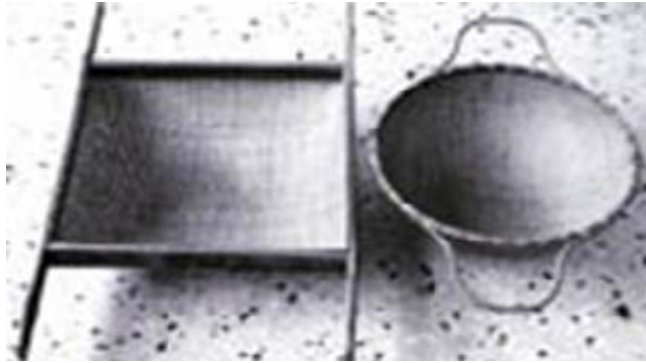
2. เครื่องใช้ในครัวเรือน จากการสำรวจตามบ้านพักอาศัยของชาวบ้านหนองเหียง พบว่ายังคงมีเครื่องใช้ในครัวเรือนที่จักสานจากไม้ไผ่สำหรับใช้ในชีวิตประจำวันอยู่บ้าง ได้แก่

2.1 กระซอน เป็นภาชนะสำหรับกรองกะทิ มี 2 แบบ คือ

2.1.1 กระซอนปากเป็นรูปสี่เหลี่ยมจตุรัส สานแบบตาถี่ ด้านบนของกระซอนเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมจตุรัสยึดด้วยไม้ไผ่แข็งทั้ง 4 ด้าน โดยมี 2 ด้านยาวกว่า เพื่อไว้วางบนภาชนะรองรับน้ำกะทิ

2.1.2 กระซอนปากกลม สานแบบตาถี่ ยึดขอบด้านบนด้วยเส้นหวายแข็ง มีหูยื่นออกมา 2 ข้าง ใช้สำหรับวางบนภาชนะรองรับการคั้นน้ำกะทิ

กระซอนทั้ง 2 แบบ มีสีเป็นสีธรรมชาติ ไม่ได้ทาสีหรือสารเคมีอื่นใด เพราะใช้สำหรับรองรับการทำอาหาร จากการสังเกตพบว่าบางบ้านยังใช้กระซอนดังกล่าวอยู่ บางบ้านใช้กระซอนที่ทำด้วยโลหะ เช่น อลูมิเนียมหรือสแตนเลสสตีล

ภาพที่ 4.5 แสดงลักษณะของกระซอนแบบเหลี่ยมและแบบกลม

2.2 เ่งหรือหลัว เป็นภาชนะสำหรับใส่พืชผักผลไม้หรือสิ่งของอื่นๆ ลักษณะการสานมี 2 แบบ คือ

2.2.1 แบบตาถี่เป็นลายจัตุรัสธรรมดาปากกลม ก้นรูปสี่เหลี่ยม เก็บขอบด้านบนด้วยไม้ไผ่ที่สานขึ้นมา มีหู 2 หู ทำด้วยหวายเส้นหรือเชือกไนลอน

2.2.2 แบบตาห่าง สานด้วยไม้ไผ่ทำตาห่างๆ เป็นรูปห้าเหลี่ยม สานแบบหยายๆ เป็นภาชนะที่สานใช้ชั่วคราวไม่คงทนถาวร

เ่งทั้ง 2 แบบไม่มีการแต่งสีและลวดลาย มีหลายขนาด บอกขนาดเป็นเบอร์เบอร์ 2 ขนาดใหญ่ สูงและกว้างประมาณ 58 เซนติเมตร เบอร์ 4 ขนาดกลาง สูงและกว้างประมาณ 42 เซนติเมตร และเบอร์ 6 ขนาดเล็ก สูงและกว้างประมาณ 30 เซนติเมตร จากการสังเกตพบว่าภาชนะดังกล่าวยังมีการใช้งานอยู่เกือบทุกหลังคาเรือน

ภาพที่ 4.6 แสดงลักษณะของเ่งแบบตาถี่

ภาพที่ 4.7 แสดงลักษณะของเ่งแบบตาห่าง

2.3 ฟาชี เป็นภาชนะที่สานด้วยไม้ไผ่ลายละเอียด แต่ไม่ถึงกับทึบหรือแน่น เพราะต้องการให้ระบายอากาศได้ มีเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 60 เซนติเมตร ใช้สำหรับปิดอาหารที่วางไว้บนโต๊ะหรือบนพื้นบ้าน รูปทรงของฟาชีที่สังเกตพบมีลักษณะทรงกลมผ่าครึ่ง ขอบด้านล่าง

ยึดด้วยไม้ไผ่แข็งสานทับด้วยหวายเส้นเล็กๆ ฝาด้านบนมีหูสำหรับจับหรือใช้แขวนทำด้วยหวายถักเส้นเล็กๆ ที่สังเกตพบมีรูปทรง 2 แบบ คือ

2.3.1 แบบทรงกลมผ่าครึ่ง

2.3.2 แบบทรงกรวย

ฝาชี้ทั้ง 2 แบบ ที่สังเกตพบบางบ้านฝาชี้มีสีไม้ไผ่ธรรมชาติ ทาทับด้วยแลคเกอร์ บางบ้านสานลวดลายเป็นรูปดาว รูปขนมเปียกปูนและสานด้วยไม้ไผ่ข้อมสี มีทั้งสีแดง สีเขียว สีเหลือง ดูแปลกตาและสวยงามดี

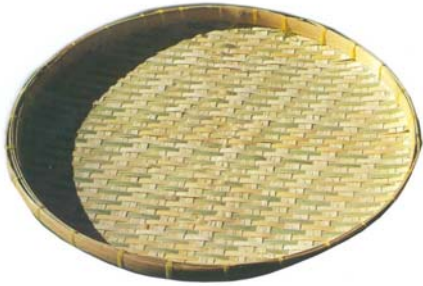
ภาพที่ 4.8 แสดงลักษณะของฝาชี้แบบครึ่งวงกลม

ภาพที่ 4.9 แสดงลักษณะของฝาชี้แบบทรงกรวย

2.4 กระด้ง เป็นภาชนะรูปแบน ขอบกลม ไม่มีโครงสร้างภายใน ใช้ฝัดข้าว เมล็ดพันธุ์พืชหรือใช้ตากของ ลำตัวสานด้วยไม้ไผ่ลายขัดละเอียด ปากขอบกว้าง มีหลายขนาดตั้งแต่เส้นผ่านศูนย์กลาง 1 เมตร 80 เซนติเมตรหรือเล็กกว่านั้น เพื่อให้จับได้ถนัด สานแบบการผูก เป็นสีธรรมชาติทาทับด้วยวานิชหรือแลคเกอร์ ขนาดใหญ่ เรียกว่า กระด้งมอญ

ตะแกรง เป็นภาชนะรูปร่างเหมือนกับกระด้งมีขนาดต่างๆกัน อาจมีความลึกมากกว่าและสานให้มีช่องว่างระหว่างซี่ไม้ ตะแกรงใช้สำหรับร่อนแยกเอาของหยาบออกจากของละเอียด เช่น ร่อนกรวดและทรายหยาบออกทิ้งเพื่อเอาทรายละเอียดไปใช้ หรือใช้รองลึงของเวลาตากแดด เช่น ตากปลา ตากเนื้อ ตากกล้วย เป็นต้น

ภาพที่ 4.10 แสดงลักษณะของกระด้ง

ภาพที่ 4.11 แสดงลักษณะของตะแกรง

2.5 หวดนึ่งข้าวเหนียว เป็นภาชนะจักสาน ใช้สำหรับนึ่งข้าวเหนียว หรือตัดแปลงเป็นเครื่องใช้อย่างอื่น เช่น ประดิษฐ์เป็นโคมไฟตกแต่งร้าน ประดิษฐ์เป็นหน้ากากแสดงผีตาโขนและสิ่งอื่นได้อีกมากมาย ลำตัวสานด้วยไม้ไผ่สลาย 3 โดยเริ่มจากจุดกึ่งกลาง สานไปข้าง สีเป็นสีไม้ไผ่ธรรมชาติ มี 2 แบบ คือ

2.5.1 ทรงกรวย ใช้นึ่งข้าวเหนียวที่มีปริมาณไม่มาก ใช้ในชีวิตประจำวัน รับประทานในครัวเรือน

2.5.2 ทรงกลม ใช้นึ่งข้าวเหนียวที่มีปริมาณมากใช้ในงานเลี้ยงขนาดใหญ่ เช่นงานทำบุญเลี้ยงพระ เป็นต้น

ภาพที่ 4.12 แสดงลักษณะของหวดทรงกรวย

ภาพที่ 4.13 แสดงลักษณะของหวดทรงกลม

2.6 กระจับปี่ข้าวเหนียว เป็นภาชนะจักสาน ใช้สำหรับบรรจุข้าวเหนียวเพื่อบริโภคหรือใช้ใส่ของเล็กๆน้อยๆ เช่น เครื่องประดับ ลักษณะเป็นทรงกระบอกสูงคล้ายกระป๋อง ตัวและฝา มีขนาดเกือบเท่ากัน มีเชือกห้อยสำหรับสะพาย ฐานของกระจับปี่ทำจากก้านตาลขดเป็นวงกลม มีหลายขนาด ตั้งแต่เส้นผ่านศูนย์กลาง 4 นิ้ว 5 นิ้ว นอกจากนี้ยังมีการทำกระจับปี่ยักษ์ขนาด 200 นิ้ว ซึ่งเป็นกระจับปี่ที่ใช้สำหรับใส่ข้าวเหนียวในงานเลี้ยงขนาดใหญ่ ลักษณะของสีเป็นสีไม้ไผ่ธรรมชาติ หรือย้อมสีดอกเพื่อสานเป็นลวดลายเพิ่มความสวยงาม

ภาพที่ 4.14 แสดงลักษณะของกระจับปี่ข้าวเหนียว

3. เครื่องมือจับสัตว์น้ำ จากการสำรวจและสังเกตตามบ้านพักอาศัยของชาวบ้านหนองเหียง พบว่าตามบ้านยังมีอุปกรณ์การจับสัตว์น้ำอยู่ ได้แก่

3.1 สุ่ม เป็นเครื่องมือจับสัตว์น้ำ สานด้วยไม้ไผ่ซีก สานและขึ้นรูปโดยการมัดด้วยหวายหรือเชือกไนลอน ปากบานลักษณะเป็นวงกลมด้านบนจะสอบมีช่องโตขนาดกว้างประมาณ 12 เซนติเมตร เพื่อให้มือสอดเข้าไปจับปลาได้ในได้ ปากสานมัดแน่นเพื่อความคงทนแข็งแรงในการใช้งาน ลวดลายลำตัวลายกระดุกง ลายปากขอบแบบการถัก เป็นเครื่องมือสำหรับจับปลาน้ำตื้น

ภาพที่ 4.15 แสดงลักษณะของส้อมดักปลา

3.2 ไซ เป็นเครื่องมือสำหรับดักปลาในน้ำตื้น สานด้วยไม้ไผ่ ลักษณะเป็นรูปทรงกระบอกปลายเรียว ด้านหัวไซสานเป็นปากกลมเพื่อให้ปลาว่ายเข้าไปได้แต่ว่ายกลับออกมาไม่ได้ มีโครงสร้างภายใน วัสดุมัดขอบเป็นหวาย วัสดุโครงสร้างเป็นไม้ไผ่ ลวดลายลำตัวลายปลอกห้า ลายขอบปากแบบการดัก

ภาพที่ 4.16 แสดงลักษณะของไซดักปลา

3.3 ซ้องหรือตะซ้อง จากการสำรวจพบว่าลักษณะของซ้องที่ชาวบ้านหนองเหียง ไซมีหลายแบบ ดังนี้

3.3.1 ซ้องธรรมดาแบบกระบอกคอขวด เป็นภาชนะจักสานสำหรับใส่ปลา รูปทรงกระบอกมีโครงสร้างภายใน ลำตัวทำด้วยไม้ไผ่ วัสดุมัดขอบเป็นหวาย วัสดุโครงสร้างเป็นไม้ไผ่ ปากกลมมีช่องสำหรับใส่ปลาสานลายละเอียด ตรงกลางสานลายโปร่งเพื่อการระบายอากาศ ด้านล่างสานลายที่บรัดโดยรอบด้วยหวายเส้น เพื่อเพิ่มความแข็งแรง ลวดลายลำตัวเป็นลายซัดหรือลายกระดุกง

ภาพที่ 4.17 แสดงลักษณะของตะข้องธรรมดาแบบกระบอกขวด

3.3.2 ตะข้องธรรมดาแบบกลม เป็นภาชนะจักสานสำหรับใส่ปลา รูปทรงเป็นทรงกระบอกกลมมีโครงสร้างภายใน ปากเรียวยาวขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 12 เซนติเมตร พอให้มือสอดเข้าไปจับปลาออกได้ ก้นเป็นรูปเหลี่ยม ลำตัวทำด้วยไม้ไผ่มีโครงสร้าง วัสดุมัดขอบเป็นหวาย ลวดลายลำตัวลายขัด

ภาพที่ 4.18 แสดงลักษณะของตะข้องธรรมดาแบบกลม

3.3.3 ตะข้องกบ เป็นภาชนะจักสานสำหรับใส่กบและเขียด รูปทรงกระบอกปากเรียวยาวขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 12 เซนติเมตร พอให้มือสอดเข้าไปปล่อยกบได้ ก้นรูปเหลี่ยม ด้านล่างข้างหนึ่งมีช่องเปิด-ปิด เพื่อถ่ายกบออกได้ มีโครงสร้างภายใน ลำตัวทำด้วยไม้ไผ่ วัสดุมัดขอบเป็นไม้ไผ่ โครงสร้างไม้ไผ่ ลวดลายลำตัวลายขัดตาห่าง

ภาพที่ 4.19 แสดงลักษณะของตะข้องกบ

3.4 ลอบ เป็นเครื่องมือสำหรับดักปลาในน้ำลึก จากการสำรวจที่บ้านหนองเหียงพบว่า มีการใช้ลอบสำหรับดักปลาอยู่ 3 แบบ ดังนี้

3.4.1 ลอบนอนแบบสาน เป็นภาชนะจักสานสำหรับดักปลาในน้ำลึก ลักษณะเป็นรูปทรงกระบอกปากกลมซึ่งเป็นทางเข้าของปลา สานเป็นรูปกรวย ปลาเข้าได้出不ได้ เอาปลาออกทางก้นลอบซึ่งมีที่ปิด-เปิดได้ มีเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 50 เซนติเมตร ยาวประมาณ 1.00-1.50 เมตร ไม่มีโครงสร้าง ลำตัวทำด้วยไม้ไผ่ วัสดุมัดขอบทำด้วยเชือก โครงสร้างเป็นไม้ไผ่ ลวดลาย ลำตัวลายขัดตาโปร่ง ลายขอบปากแบบการผูก

ภาพที่ 4.20 แสดงลักษณะของลอบนอนแบบสาน

3.4.2 ลอบนอนแบบห่าง เป็นเครื่องมือสำหรับดักปลาในน้ำลึก รูปทรงกระบอกปากกลมซึ่งเป็นทางเข้าของปลา สานเป็นรูปกรวย ปลาเข้าได้出不ได้ เอาปลาออกทางก้นลอบซึ่งมีที่ปิด-เปิดได้ มีเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 50 เซนติเมตร มีโครงสร้างภายนอก ลำตัวทำด้วยไม้ไผ่ วัสดุมัดขอบเป็นหวาย โครงสร้างเป็นไม้ไผ่ ลวดลายลำตัวลายกระดุกงู ลายขอบปากแบบการถัก

ภาพที่ 4.21 แสดงลักษณะของลอบนอนแบบหาง

3.4.3 ลอบนอนแบบถี เป็นอุปกรณ์จับปลาสำหรับดักปลาในน้ำตื้น รูปทรงเป็นทรงกระบอก มีโครงสร้างภายนอก ลำตัวทำด้วยไม้ไผ่ วัสดุมัดขอบเป็นเชือก โครงสร้างไม้ไผ่ ลวดลายลำตัวลายกระดุก

ภาพที่ 4.22 แสดงลักษณะของลอบนอนแบบถี

4. เครื่องใช้ในพิธีกรรม ไม้ไผ่มีความสัมพันธ์กับความเชื่อของชาวบ้านในชนบทมาช้านาน โดยไม้ไผ่ได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย เช่น คนไทยโบราณมักสร้างบ้านด้วยไม้ไผ่ เมื่อทารกคลอดออกมาจากครรภ์มารดา วินาทีแรกที่เรียกว่า ตกฟาก นั้น เพราะทารกตกลงบนพื้นเรือนที่ทำด้วยไม้ไผ่ที่สับเป็นซี่ๆ ที่เรียกว่า “ฟาก” เมื่อถึงเวลาตัดสายสะดือหมอด้ายแม่ ก็ใช้ไม้ไผ่มาผ่าเป็นซีกแล้วร่อนไฟ เพื่อใช้ตัดสายสะดือทารก แทนการใช้เหล็กหรือของมีคมอื่นๆ หลังจากตัดสายสะดือแล้วคนไทยจะนำเด็กนอนไว้ใน “กระด้ง” ซึ่งสานด้วยไม้ไผ่คลุมด้วยแห เพื่อป้องกันผีร้าย เมื่อชราภาพก็ต้องใช้ไม้ไผ่มาทำเป็นไม้เท้า ครั้นถึงเวลาตายก็ต้องนำศพไปวางบนแคร่ไม้ไผ่ เวลาเผาศพก็ต้องตัดไม้ไผ่ลำตรงๆ สดๆ สำหรับแทงศพกลับไปกลับมาเพื่อให้ไหม้หมด เรียกไม้ไผ่ชนิดนี้ว่า “ไม้เสียบผี” เป็นต้น จะเห็นได้ว่าพิธีกรรมต่างๆ ในรอบวงชีวิตของคนเกี่ยวข้องกับไม้ไผ่โดยตลอด

หัตถกรรมไม้ไผ่ที่ใช้ในพิธีกรรม ตามความเชื่อของชาวบ้านหนองเหียง อำเภอนันทนิคม จังหวัดชลบุรี เท่าที่สำรวจพบ มีดังนี้

4.1 ฟาก หมายถึง ไม้ไผ่ที่ทำให้แบนสำหรับใช้ปูเป็นพื้นเรือน ในสมัยก่อน เมื่อ ยามเกิดตอนเด็กหลุดพ้นจากกรรมมารดาตกถึงพื้นเรียกกันว่า “ตกฟาก”

4.2 กระด้ง คือ ภาชนะรูปแบน ขอบกลมโดยปกติใช้สำหรับผัดข้าวนอกจากนั้น ยังใช้ในพิธีกรรมเกี่ยวกับทารกแรกเกิด

4.3 แคร่ คือ ม้านั่งหรือเตียงนอนทำด้วยไม้ไผ่ ผ่าเอามาทำพื้นนั่งหรือนอน ขาและโครงเป็นไม้ไผ่ตัดเป็นท่อนๆ แล้วมัดด้วยหวายหรือตอกตะปู

4.4 เฉลว เป็นช้อนตอกซี่หนึ่งที่หักพับเป็น 5 มุม เหลือปลายยาวไว้ข้างหนึ่ง เฉลว ใช้ในงานต่างๆ ดังนี้

ภาพที่ 4.23 แสดงลักษณะของเฉลว

4.4.1 ใช้ในการแพทย์แผนโบราณ ว่ากันว่าหม้อที่บรรจุยาถ้าไม่ลงคามี เฉลวปักกันไว้ เมื่อผ่านบ้านหม้ออื่นหรือคนหรือสิ่งใดที่ถือ อาจทำให้เครื่องยาที่มีอยู่ในนั้นเสื่อม คุณภาพหายความศักดิ์สิทธิ์ หรือกันไม่ให้ใครเติมอะไรลงไปหรือกันอะไรที่จะไปทำลายยาให้ เสียไป ดังนั้นจึงต้องปักเฉลวไว้

ภาพที่ 4.24 แสดงลักษณะการปักเฉลวบนหม้อยา

4.4.2 ใช้ปักในนาข้าว การปักเกลวในนาข้าว กระทำเมื่อสิ้นเดือนสิบ ซึ่งเป็นวันสารท ชาวบ้านจะทำกระดาษทนำไปทำบุญที่วัด และเลี้ยงลูกหลาน เมื่อถึงกลางเดือนสิบเอ็ด จะเป็นช่วงที่ชาวนาปักเกลว โดยต้องนำไปปัก ณ ที่นาแปลงใดแปลงหนึ่งของตนในวันศุกร์

ภาพที่ 4.25 แสดงลักษณะการปักเกลวในนาข้าว

เมื่อสานเกลวและผูกไม้สำหรับปักเรียบร้อยแล้ว จะต้องห่อข้าวกระดาษท และของกินสำหรับคนแพ่ท้องหรือเริ่มตั้งครุภัก เช่น ดินเหนียว เมียง มะขาม ส้ม กล้วย อ้อย เป็นต้น นำไปผูกติดกับเกลวด้วย และจะต้องมีขมิ้น ดินสอพอง แป้ง ซึ่งเป็นเครื่องทาตัวสำหรับเด็ก มีความหมายว่า ในช่วงระยะนี้ข้าวในนากำลังแตกกอ และจะเริ่มตั้งท้องแล้วต่อไปก็จะให้ลูกให้รวงข้าวเป็นสิ่งสำคัญสำหรับชีวิตมนุษย์ เป็นพระคุณของแม่โพสพ (<http://www.muangthai.com>) จึง จำเป็นต้องบูชาระลึกถึง ประหนึ่งในเดือนสิบ เดือนสิบเอ็ดนี้ แพ่ท้องเพราะข้าวเริ่มท้อง จึง เตรียมของสำหรับคนตั้งครุภักมาไว้ให้ด้วย ส่วนเครื่องสำหรับเด็กนั้น เตรียมมาให้ไว้เมื่อคลอดบุตรแล้ว จะได้ใช้บำรุงเลี้ยงลูกให้อุดมสมบูรณ์ ซึ่งหมายความว่าให้ข้าวในนาออกรวงอุดมสมบูรณ์ ชาวนาจะได้ข้าวปริมาณมาก มิใช่ว่าข้าวออกมาแห้งหรือเป็นโรคมีข้าวลีบมาก ซึ่งชาวนาไม่ปรารถนา ส่วนค้ายาวสามเส้นนั้นนำไปรดต้นข้าวสามกอที่ริมโคนหลักเกลว สำหรับเครื่องเช่น จะถูกทิ้งไว้ที่ที่นาเลย ไม่เก็บกลับบ้าน

**รูปแบบและพัฒนาการของเครื่องจักสานบ้านหนองเหียง อำเภอพนัสนิคม จังหวัด
ชลบุรี**

จากการสำรวจประชากรบ้านหนองเหียงเกี่ยวกับเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันกลุ่ม
เครื่องจักสานไม้ไผ่ประเภทต่างๆ สามารถสรุปได้ดังนี้

1. ด้านเครื่องใช้ในการเกษตร ที่สังเกตพบ ลักษณะของรูปทรง ขนาด วัสดุที่ใช้ แนวคิด ประโยชน์ใช้สอย ไม่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม นอกจากนี้สีสันและลวดลายที่มีการเปลี่ยนแปลง คือมีการทำลวดลายที่แปลกใหม่และมีเทคนิคการทำโดยเชื่อมสีตอกให้สวยงามมีสีสันมากขึ้น

2. ด้านเครื่องใช้ในครัวเรือน ที่สังเกตพบ ลักษณะของรูปทรงมีการเปลี่ยนแปลง เช่น รูปทรงของฝาชีพัฒนาจากทรงกลมเป็นรูปทรงกรวย มีหลายขนาดเพื่อประโยชน์ใช้สอยและใช้เป็นอุปกรณ์ตกแต่งบ้านได้ วัสดุที่ใช้ไม่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมสีสันและลวดลายที่มีการเปลี่ยนแปลง คือมีการทำลวดลายที่แปลกใหม่และมีการเชื่อมสีตอกให้สวยงามมีสีสันมากขึ้น

3. ด้านเครื่องมือจับสัตว์น้ำ ที่สังเกตพบ ลักษณะของรูปทรง ขนาด วัสดุที่ใช้ แนวคิด ประโยชน์ใช้สอย สีสันและลวดลายไม่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

4. ด้านเครื่องใช้ในพิธีกรรม ที่สังเกตพบ ลักษณะของรูปทรง ขนาด วัสดุที่ใช้ แนวคิด ประโยชน์ใช้สอย สีสันและลวดลายไม่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

ตารางที่ 4.1 เปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของเครื่องใช้ในการเกษตร

ประเภท	องค์ประกอบของ ชิ้นงาน	การเปลี่ยนแปลง	
		ของเดิม	ของใหม่
1 กระบุง	รูปทรง	เป็นภาชนะสานด้วยไม้ไผ่ ทรงกลมสูง มีก้นเป็นสี่เหลี่ยม ปากเข้าขอบด้วยไม้ไผ่ ผูกด้วยหวาย ก้นและมุมเข้าขอบด้วยหวาย ยาวแบบมีหู 2 หู มีโครงสร้าง	ไม่เปลี่ยนแปลง
	ขนาด	มีทั้งขนาดใหญ่ กลาง เล็ก	ขนาดเล็ก ๆ ใช้เป็นของชำร่วย
	วัสดุที่ใช้	ไม้ไผ่ หวาย เชือก	ไม่เปลี่ยนแปลง
	สีสัน	สีไม้ไผ่ธรรมชาติ ทาด้วยน้ำมันชัน	สีธรรมชาติ ทาด้วยน้ำมันชันเชื่อมสีตอกเป็นสีต่าง ๆ
	ลวดลาย	ลายขีดตาถี่	มีลวดลายด้านข้างตามสีตอก

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ประเภท	องค์ประกอบของ ชิ้นงาน	การเปลี่ยนแปลง	
		ของเดิม	ของใหม่
	แนวคิด	ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อใช้งาน ด้านเกษตรกรรมเป็นหลัก	ไม่เปลี่ยนแปลง
	ประโยชน์ใช้สอย	ใช้สำหรับใส่ข้าวเปลือก เมล็ดพันธุ์พืช	ไม่เปลี่ยนแปลง
	อุปกรณ์ที่ใช้ในการทำ	มีดตัดไม้ มีดจ๊กตอก กีบ ไม้ เรียด	ไม่เปลี่ยนแปลง
2 กระจาด	รูปทรง	เป็นภาชนะกลมๆเตี้ยๆสูง ประมาณ 6 นิ้ว ถ้าเป็น กระจาดหาบปากกลม ก้นเป็นทกเหลี่ยมมี โครงสร้าง	ไม่เปลี่ยนแปลง
	ขนาด	ใหญ่ กลาง เล็ก	ไม่เปลี่ยนแปลง
	วัสดุที่ใช้	ไม้ไผ่ หวาย	ไม่เปลี่ยนแปลง
	สีสันทัน	สีไม้ไผ่ธรรมชาติ ทาด้วย น้ำมันชัน	สีไม้ไผ่ธรรมชาติ ทาด้วย น้ำมันชันเชลแลค หรือ วานิช
	ลวดลาย	ตอนบนเป็นลายขัด ตอนล่างลายตาจีน	ไม่เปลี่ยนแปลง เพิ่มลวดลายด้านข้าง กระจาดเป็นลายขนม เปียกปูน
	แนวคิด	ประดิษฐ์เพื่อใส่สิ่งของ ตามฤดูกาล	ไม่เปลี่ยนแปลงจากเดิม เพิ่มลวดลายด้านข้าง กระจาด
	ประโยชน์ใช้สอย	ใส่ใส่ผัก ผลไม้	ไม่เปลี่ยนแปลง

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ประเภท	องค์ประกอบของ ชิ้นงาน	การเปลี่ยนแปลง	
		ของเดิม	ของใหม่
	อุปกรณ์ที่ใช้ในการทำ	มีดตัดไม้ มีดจ๊กดอก กิม ไม้ เรียด	ไม่เปลี่ยนแปลง
3 ปุ้งกี	รูปทรง	ปากแบน ยกขอบด้านก้น ขึ้น มี 2 หู สานแบบมี โครงสร้าง	ไม่เปลี่ยนแปลง
	ขนาด	ขนาดปกติใช้ขนย้ายวัสดุ ต่างๆ ขนาดเล็กต่อค้ำม ยาวใช้วิดหรือรดน้ำได้	ไม่เปลี่ยนแปลง
	วัสดุที่ใช้	ไม้ไผ่ หวาย	ไม้ไผ่ หวาย พลาสติก ยางรถยนต์
	สีส่น	สีไม้ไผ่ธรรมชาติ	เขียว ดำ
	ลวดลาย	ลายขีดตาถี่	ไม่เปลี่ยนแปลง
	แนวคิด	ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อใช้ในการ ขนย้ายวัสดุ เช่น ข้าวเปลือกและเมล็ด พันธุ์พืช	ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อใช้ในการ ขนย้ายวัสดุ เช่น ข้าวเปลือกและเมล็ด พันธุ์พืช
	ประโยชน์ใช้สอย	ใช้ขนย้ายวัสดุ ต่อค้ำมยาว ใช้วิดหรือรดน้ำต้นไม้	ไม่เปลี่ยนแปลง
	อุปกรณ์ที่ใช้ในการทำ	มีดตัดไม้ มีดจ๊กดอก กิม ไม้ เรียด	ไม่เปลี่ยนแปลง

ตารางที่ 4.2 เปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของเครื่องใช้ในครัวเรือน

ลำดับที่	องค์ประกอบของ ชิ้นงาน	การเปลี่ยนแปลง	
		ของเดิม	ของใหม่
1 กระชอน	รูปทรง	มีรูปทรงคล้ายไข่มุกชีก ก้นกลมลึก ขอบปากทำ ด้วยไม้ไผ่แข็งหรือหวาย เส้น สำหรับพาด กับ ภาชนะอื่น ไม่มี โครงสร้าง	ไม่เปลี่ยนแปลง
	ขนาด	ใหญ่ กลาง เล็ก ขึ้นอยู่กับ สภาพการใช้งาน	ไม่เปลี่ยนแปลง
	วัสดุที่ใช้	ไม้ไผ่ หวาย	ไม้ไผ่ หวาย โลหะ อลูมิเนียม หรือโลหะ สแตนเลส
	สีสันท	สีไม้ไผ่ธรรมชาติ	สีไม้ไผ่ธรรมชาติ สีของ โลหะที่ใช้ทำ
	ลวดลาย	ใช้ดอกเส้นเล็กๆ สานตาถี่	ไม่เปลี่ยนแปลง
	แนวคิด	ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อใช้ คั้นกะทิโดยเฉพาะ	ไม่เปลี่ยนแปลง
	ประโยชน์ใช้สอย	ใช้กรองหรือคั้นกะทิ ใช้กรองเมล็ดพันธุ์	ไม่เปลี่ยนแปลง
	อุปกรณ์ที่ใช้ในการทำ	มีด มีดจักดอก คีม ไม้ เรียด	ไม่เปลี่ยนแปลง
2 เข่งหรือ หลัว	รูปทรง	รูปทรงเป็นวงกลม มีหูติด ส่วนบน ก้นเป็นสี่เหลี่ยม มีโครงสร้าง	ไม่เปลี่ยนแปลง
	ขนาด	ใหญ่ กลาง เล็ก ขนาดจิว สานใช้ชั่วคราวสำหรับใส่ ขนมจีน	ไม่เปลี่ยนแปลง

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

ลำดับที่	องค์ประกอบของ ชิ้นงาน	การเปลี่ยนแปลง	
		ของเดิม	ของใหม่
	วัสดุที่ใช้	ผิวไม้ไผ่	ผิวไม้ไผ่ พลาสติกถัก หรือ พลาสติกหล่อขึ้นรูป
	สีสัณ	สีไม้ไผ่ธรรมชาติ	สีไม้ไผ่ธรรมชาติ ถ้าเป็น พลาสติกจะมีสีฟ้า เขียว หรือดำ
	ลวดลาย	ตัวhengหรือหัวเป็นลาย ขัดธรรมดา ปากลาย ขัดสานละเอียดกว่าตัว	ไม่เปลี่ยนแปลง
	แนวคิด	ประดิษฐ์ขึ้นสำหรับใส่ สิ่งของเพื่อการขนส่ง เป็นหลัก	ไม่เปลี่ยนแปลงม
	ประโยชน์ใช้สอย	ใส่สิ่งของเพื่อการขนส่ง เป็นบรรจุภัณฑ์	ไม่เปลี่ยนแปลง
	อุปกรณ์ที่ใช้ในการทำ	มีด มีดจักดอก คีม ไม้ เรียด	ไม่เปลี่ยนแปลง
3 ผาชี	รูปทรง	ทรงกะทะคว่ำ มีขอบheng ไม่มีโครงสร้าง	ทรงกะทะคว่ำ ทรงกรวย มีขอบheng ไม่มี โครงสร้าง
	ขนาด	ใหญ่ กลาง เล็ก	ใหญ่ กลาง เล็กนิยมใช้ ขนาดกลาง เส้นผ่าน ศูนย์กลาง 65 ซม. สูง 23 ซม.
	วัสดุที่ใช้	ไม้ไผ่ หวาย	ไม้ไผ่ หวาย พลาสติก โลหะขึ้นรูป
	สีสัณ	สีไม้ไผ่ธรรมชาติ	เพิ่มสีเขียว ฟ้า
	ลวดลาย	ลายขัดตาถี่	ลายขัดตาถี่ เพิ่มลวดลาย เป็นรูปดาว รูปกากบาท

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

ลำดับที่	องค์ประกอบของ ชิ้นงาน	การเปลี่ยนแปลง	
		ของเดิม	ของใหม่
	แนวคิด	ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อใช้ครอบ อาหาร ป้องกันสัตว์และ แมลงกินอาหาร ตอม อาหาร	ไม่เปลี่ยนแปลง
	ประโยชน์ใช้สอย	ใช้สำหรับครอบอาหาร กันแมลงและฝุ่นละออง	ใช้สำหรับครอบอาหาร ชิ้นเล็กทำเป็นของชำร่วย
	อุปกรณ์ที่ใช้ในการทำ	มิด มิดจ๊กดอก คีมไม้ เรียด	ไม่เปลี่ยนแปลง
4 กระดิ่ง	รูปทรง	ทรงกลมขยขอบเล็กน้อย	ไม่เปลี่ยนแปลง
	ขนาด	ใหญ่ กลาง เล็ก	ไม่เปลี่ยนแปลง
	วัสดุที่ใช้	ไม้ไผ่ หวาย	ไม่เปลี่ยนแปลง
	สีสัณ	สีไม้ไผ่ธรรมชาติ ทา น้ำมันชัน แลคเกอร์หรือ วานิช	สีไม้ไผ่ธรรมชาติ ทา น้ำมันชัน แลคเกอร์หรือ วานิช ตกแต่งสีเพิ่ม
	ลวดลาย	ลายขัดดาตี	ไม่เปลี่ยนแปลง
	ประเพณี	นำเด็กแรกเกิดนอนไว้ใน กระดิ่งที่สานด้วยไม้ไผ่ คลุมด้วยแห เพื่อป้องกัน ผีร้าย	ไม่มีประเพณีดังกล่าวแล้ว
	แนวคิด	ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อใช้สำหรับ ฝังข้าวและเมล็ดพันธุ์	ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อใช้สำหรับ ฝังข้าวและเมล็ดพันธุ์
	ประโยชน์ใช้สอย	ใช้ฝังเอาสิ่งที่ไม่ต้องการ ออกจากเมล็ดข้าว เมล็ด พันธุ์พืชต่างๆ ใช้ตากของ	ไม่เปลี่ยนแปลง
อุปกรณ์ที่ใช้ในการทำ	มิด มิดจ๊กดอก เหล็ก หมาด คีมไม้ เรียด	ไม่เปลี่ยนแปลง	
5 หวดหนึ่ง ข้าวเหนียว	รูปทรง	คล้ายกรวยหรือทรง กระบอก	ไม่เปลี่ยนแปลง

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

ลำดับที่	องค์ประกอบของ ชิ้นงาน	การเปลี่ยนแปลง	
		ของเดิม	ของใหม่
	ขนาด	มีหลายขนาดตามสภาพ ใช้งาน	ไม่เปลี่ยนแปลง
	วัสดุที่ใช้	ไม้ไผ่	ไม้ไผ่
	สีสัณ	สีไม้ไผ่ธรรมชาติ ไม่มีการทาสีเคลือบผิว	ไม่เปลี่ยนแปลง
	ลวดลาย	ลายขีดตาถี่	ไม่เปลี่ยนแปลง
	แนวคิด	ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อใช้ในการ นั่งข้ามเหนียวทางภาค อีสานก่อนแล้วแพร่หลาย ไปทั่ว	ไม่เปลี่ยนแปลง
	ประโยชน์ใช้สอย	ใช้นั่งข้ามเหนียวและอื่นๆ	ไม่เปลี่ยนแปลง
6 กระติบข้าว	อุปกรณ์ที่ใช้ในการทำ	มีด มีดจักดอก	ไม่เปลี่ยนแปลง
	รูปทรง	ทรงกระบอกมีฝาปิด	ไม่เปลี่ยนแปลง
	ขนาด	มีหลายขนาดตามสภาพ การใช้งาน	ไม่เปลี่ยนแปลง
	วัสดุที่ใช้	ไม้ไผ่	ไม้ไผ่ เชือกไนลอน
	สีสัณ	สีไม้ไผ่ตามธรรมชาติ ไม่ทาสีเคลือบผิว	สีไม้ไผ่ตามธรรมชาติ ไม่ทาสีเคลือบผิว เพิ่ม สีสัณที่ตัวกระติบและ ฝาเป็นของชำระ้วย
	ลวดลาย	ลายขีดตาถี่	ลายขีดตาถี่
	แนวคิด	ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อใช้แบ่ง ข้าวเหนียวสำหรับ รับประทาน ข้าวเหนียวจะ ไม่แห้งและร้อนนาน	ไม่เปลี่ยนแปลง
	ประโยชน์ใช้สอย	ใช้ใส่ข้าวเหนียวเพื่อ รับประทาน	ไม่เปลี่ยนแปลง
อุปกรณ์ที่ใช้ในการทำ	มีด มีดจักดอก	ไม่เปลี่ยนแปลง	

ตารางที่ 4.3 เปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของเครื่องมือจับสัตว์น้ำ

ลำดับที่	องค์ประกอบของ ชิ้นงาน	การเปลี่ยนแปลง	
		ของเดิม	ของใหม่
1 สุ่มไม้ไผ่	รูปทรง	คล้ายทรงกระบอก ด้านบนสอบเข้า มีช่องให้ มือล้วงเข้าไปได้	ไม่เปลี่ยนแปลง
	ขนาด	เล็ก กลาง ใหญ่	ไม่เปลี่ยนแปลง
	วัสดุที่ใช้	ไม้ไผ่ หวาย เชือก	ไม่เปลี่ยนแปลง
	สีสัณ	สีไม้ธรรมชาติ	ไม่เปลี่ยนแปลง
	ลวดลาย	ลุ่มปลาเป็นไม้ไผ่ผ่าซีก ลุ่มไก่ เป็นลายตาขีดห่าง	ไม่เปลี่ยนแปลง
	ประโยชน์ใช้สอย	ใช้ลุ่มปลาน้ำตื้น ใช้ ครอบไก่เพื่อกักบริเวณ	ทำเป็นของชำร่วยเล็กๆ
	อุปกรณ์ที่ใช้ในการทำ	มีด มีดจ๊กตอก เรียด	ไม่เปลี่ยนแปลง
2 ไซ	รูปทรง	มี 3 ส่วน ส่วนหัวมีช่อง เปิด ส่วนกลางมีงาแซงติด คอกอยู่ป้องกันปลาออก ส่วนท้ายปิด	ไม่เปลี่ยนแปลง
	ขนาด	ใหญ่ เล็ก	ไม่เปลี่ยนแปลง
	วัสดุที่ใช้	ตอกไม้ไผ่ เถาย่านาง หวาย ตอกไม้ไผ่ หวาย เชือก ไพล่อน	ไม่เปลี่ยนแปลง
	สีสัณ	สีไม้ธรรมชาติ	ไม่เปลี่ยนแปลง
	ลวดลาย	ขนาดใหญ่สานเป็น ตาใหญ่ ขนาดเล็กสาน ตาเล็กและถี่	ไม่เปลี่ยนแปลง
	ประโยชน์ใช้สอย	ใช้ดักปลาตามทางน้ำไหล หรือหนองน้ำ	ใช้ดักปลา ทำเป็นอันเล็กๆ แขวนไว้หน้าบ้านเพื่อเป็น ของขลัง

ตารางที่ 4.3 (ต่อ)

ลำดับที่	องค์ประกอบของ ชิ้นงาน	การเปลี่ยนแปลง	
		ของเดิม	ของใหม่
	อุปกรณ์ที่ใช้ทำ	มีดโต้ มีดจ๊กดอก	ไม่เปลี่ยนแปลง
3 ข้องหรือ ตะข้อง	รูปทรง	ปากแคบคล้ายคอบ หม้อดินมีฝาปิดเป็นรูป กรวยแหลมปลายเป็น งาแซง มีหลายแบบ	ไม่เปลี่ยนแปลง
	ขนาด	ใหญ่ เล็ก ตามสภาพการ ใช้งาน	ไม่เปลี่ยนแปลง
	วัสดุที่ใช้	ผิวไม้ไผ่ หวาย	ไม่เปลี่ยนแปลง
	สีสันทัน	สีไม้ไผ่ธรรมชาติ	ไม่เปลี่ยนแปลง
	ลวดลาย	ลายขีดตาถี่มีโครงสร้าง	ไม่เปลี่ยนแปลง
	ประโยชน์ใช้สอย	ใช้ใส่กึ่ง หอย ปู ปลา	ใช้ใส่กึ่ง หอย ปู ปลา ทำเป็นของชำร่วย
	อุปกรณ์ที่ใช้ทำ	มีดโต้ มีดจ๊กดอก เรียด	ไม่เปลี่ยนแปลง
4 ลอบ	รูปทรง	เป็นทรงกระบอก ก้นลอบ เป็นรูปรีๆ ปิดเปิดได้	ไม่เปลี่ยนแปลง
	ขนาด	เล็ก กลาง ใหญ่	ไม่เปลี่ยนแปลง
	วัสดุที่ใช้	ไม้ไผ่ หวาย เถาวัลย์ ลวดรัดโครง	เพิ่มเชือกในล่อน
	สีสันทัน	สีไม้ไผ่ธรรมชาติ	ไม่เปลี่ยนแปลง
	ลวดลาย	ไม้ไผ่ซีก มีโครงรัด ลวดหวาย เถาวัลย์ หรือ ลวด	ไม่เปลี่ยนแปลง
	ประโยชน์ใช้สอย	ใช้ดักจับปลา และสัตว์น้ำ เล็กๆ	ไม่เปลี่ยนแปลง
	อุปกรณ์ที่ใช้ทำ	มีดโต้ มีดจ๊กดอก	ไม่เปลี่ยนแปลง

ตารางที่ 4.4 เปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของเครื่องใช้ในพิธีกรรม

ลำดับที่	องค์ประกอบของ ชิ้นงาน	การเปลี่ยนแปลง	
		ของเดิม	ของใหม่
1 เฉลว	รูปทรง	สานเป็นตาเหลี่ยมหรือ ตาชะลอมเป็นรูปห้าแฉก คล้ายดาว	ไม่เปลี่ยนแปลง
	ขนาด	ตามความเหมาะสมกับ สภาพการใช้งาน	ไม่เปลี่ยนแปลง
	วัสดุที่ใช้	ไม้ไผ่ทำเป็นดอกลั่นบางๆ	ไม่เปลี่ยนแปลง
	สีสัณ	สีไม้ไผ่ธรรมชาติ	ไม่เปลี่ยนแปลง
	ลวดลาย	เป็นดอกลั่นหนึ่งหักพับเป็น 5 มุม เหลือปลายยาวไว้ ข้างหนึ่งสำหรับปักบน หม้อยา	ไม่เปลี่ยนแปลง
	แนวคิด	เป็นความเชื่อของ บรรพบุรุษในการป้องกัน สิ่งชั่วร้ายไม่ให้เข้ามา ในท้องนาหรือในบ้าน	ไม่เปลี่ยนแปลง
	ประโยชน์ใช้สอย	1. ใช้ปักบนหม้อยาเพื่อ ป้องกันสิ่งอื่นเข้ามาอยู่กับ หม้อยาทำให้ยาเสื่อม 2. ใช้ปักในนาข้าวโดยผูก กับไม้ไผ่พร้อมเครื่องเช่น เพื่อให้ข้าวออกรวง สมบูรณ์	ปัจจุบันไม่ค่อยนิยมทำกัน แล้ว
อุปกรณ์ที่ใช้ในการทำ	มีดโต้ มีดจักดอกล	ไม่เปลี่ยนแปลง	